

HALK SAĞLIĞI VE SOKAK HAYVANLARI

Doç. Dr. Sibel Cevizci Oymak
Çanakkale Onsekiz Mart Ü.
Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı AD.
sibeloymak@comu.edu.tr

SUNUM PLANI

- HALK SAĞLIĞI
  - TEMEL SAĞLIK HİZMETLERİ
  - VETERİNER TEMEL SAĞLIK HİZMETLERİ
- SOKAK HAYVANLARININ KORUNMASI
KONUSUNDA BAZI ÜYE DEVLET
UYGULAMALARI
  - KONTROL PROGRAMLARI
  - CEZAI YAPTIRIMLAR
  - TÜRKİYE'DE HAYVANLARIN KORUNMASI
- KUDUZ-TOKSOPLAZMOZ-EKİNOKOKKOZ-
LEPTOSPIROZ HASTALIKLARI
- EGZOTİK HAYVAN TİCARETİ VE SAĞLIK
ETKİLERİ
- KORUNMA VE KONTROL

HALK SAĞLIĞI

- Örgütlenmiş toplum eylemleri yoluyla, çevre sağlık koşullarını düzelterek, bireylere sağlık bilgisi vererek, bulaşıcı hastalıkları önleyerek, hastalıkların erken tanı ve koruyucu sağaltımını yürütebilecek sağlık örgütünü kurarak, toplumsal koşulları her bireyin sağlığını sürdürebileceği düzeyi sağlayacak şekilde geliştirerek, hastalıklardan korunmaya, hayatı uzatmaya, beden sağlığı ile çalışma gün artırılmasına olanak veren bir bilim ve sanattır.

HER ÜLKE İÇİN ÖNCELİKLİ HİZMETLER ŞUNLARDIR:

- Halkın sağlık eğitimi
- Beslenme durumunun geliştirilmesi
- Temiz su sağlanması ve sanitasyon
- Ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması
- Başlıca bulaşıcı hastalıklara karşı bağışıklama
  - Endemik hastalıkların kontrolü
- Sık görülen hastalıklar ve yaralanmaların uygun tedavisi
  - Temel ilaçların sağlanması

SOKAK HAYVANLARI İÇİN TSH MINİMAL BAKIM PAKETİ

- Öncelikli sağlık sorunlarının kontrolünde ve korunmada bilgilendirme ve eğitim
- Güvenli gıda ve yeterli besin maddelerinin sağlanması
  - Temiz su sağlanması ve sanitasyon
  - Enfeksiyon hastalıklarına karşı bağışıklama
- Yerel endemik hastalıklardan korunma ve kontrol
  - Yaygın görülen hastalıkların uygun tedavisi
  - Temel ilaçların sağlanması

TEK SAĞLIK VETERİNER HALK SAĞLIĞI VETERİNER TEMEL SAĞLIK HİZMETLERİ

- Zoonoz hastalıklar ile mücadele, gıda güvenliğinin sağlanması gibi pek çok sağlık sorununun çözümünde, halk sağlığının korunması ve geliştirilmesinde önemli bir dal olan "**Veteriner Halk Sağlığı (VHS)**" kavramı gelişmeye başlamıştır.
- VHS pratiğine zemin oluşturan «**Veteriner Temel Sağlık Hizmetleri (VTSH)**» insan sağlığının korunması, geliştirilmesi ve iyileştirilmesine yönelik temel sağlık hizmetlerinin önemli bir bölümünü (**salgın hastalıklarla mücadele, aşılama, sağlık eğitimi, gıda hijyeni, çevre sağlığı, vb.**) içermektedir.
- Kırsal ve kentsel VTSH, hedef grupları, hayvan popülasyonları, sosyo-ekonomik yaşam koşulları ve yapısı, veteriner hekimlik uygulamaları ve toplumun ihtiyaçları açısından farklılık göstermektedir.

TEK SAĞLIK VETERİNER HALK SAĞLIĞI VETERİNER TEMEL SAĞLIK HİZMETLERİ

Zoonoz hastalıklarla mücadele
Süt ve et hijyeni

İnsan Sağlığının İyileştirilmesinde
Veteriner temel sağlık hizmetlerinin
Kırsal ve Kentsel
boyutuyla ele alınarak planlanması
ve uygulanması şarttır.

KIRSAL VE KENTSEL VHS UYGULAMALARININ ORTAK AMACI

- **İnsan-hayvan-çevre ilişkisinin doğru yönetilmesi** (Zoonoz hastalıkların ve gıda kaynaklı enfeksiyonların önlenmesi ve korunma)
- **Çevre kirliliğinin önlenmesi** (dezenfeksiyon, hayvansal orjinli atıkların yeterli ve uygun şekilde uzaklaştırılması, pestisit uygulamalarının kontrolü, her türlü çevresel atığın takibi)
- **Zooteknik ve parazooteknik endüstrilerle ilişkili risklere karşı korunma**
- **Mevcut hayvansal orjinli gıdaların kalitatif ve kantitatif olarak iyileştirilmesi** (üretim aşamasından, işlenme, dağıtım ve saklama aşamasına kadar)
- **SAĞLIK EĞİTİMİ**

KENTSEL

VETERİNER TEMEL SAĞLIK HİZMETLERİ

- Kentsel VTSH'nin uygulama sahası ağırlıklı olarak veteriner kliniklerini, küçük hayvan hekimliği uygulamalarını, genellikle sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyi orta veya yüksek olan hayvan sahiplerini içermektedir.
- Hayvan sahiplerine sunulacak başlıca VTSH zoonoz hastalıklar, hayvan bakımı, hayvan üretimi, ampirik ilaç kullanımının önlenmesi konularında sağlık eğitimi verilmesi, periyodik muayeneler için veteriner kliniklerine düzenli gelmeleri yönünde teşvik edilmeleridir.
- Veteriner hekimlere yönelik VTSH ise iş sağlığı ve güvenliği, sağlığı geliştirici davranışlar, hastalık geri bildirimi, ilaç direnci takibi, insan-hayvan etkileşimi, çevre sağlığı konularında eğitimler verilmesini kapsamaktadır.

KIRSAL VETERİNER TEMEL SAĞLIK HİZMETLERİ

- Kırsal VTSH, ilçe ve köylerde çalışan saha veteriner hekimlerine, sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyleri kentlerde yaşayanlara göre genellikle daha düşük olan hayvan sahiplerine, çiftçilere, tarım işçilerine yönelik planlanmalıdır.
- Özellikle Türkiye’de kırsal VTSH, zoonoz hastalıklar, su ve gıda hijyeni, genel kişisel hijyen, çevre sağlığı, bulaşıcı hastalıklar, vb. sağlıkla ilişkili birçok konuda sağlık eğitimi verilmesini, tarım ve hayvancılık ile uğraşanların sağlık sorunlarının tanımlanmasını, iş sağlığı ve güvenliğini tehdit eden risk faktörlerinin tespit edilmesini, önlenmesi veya zararlarının azaltılması yönünde epidemiyolojik çalışmaların yapılmasını içermelidir.

TOPLUMUN KATILIMI, BİLGİLENDİRME, EĞİTİM

- Kırsal ve Kentsel VTSH sunumunda Veteriner Hekimlerin en önemli görevleri arasında «Sağlık Eğitimi» yer almaktadır.
- İnsanların yaşadıkları ortamda evde ve çalışma ortamlarında karşılaşılabilecekleri sağlık sorunları hakkında bilgilendirilmesi, eğitilmesi
  - Kırsal: Bruselloz (Süt Hijyeni ve Kişisel Hijyen ve Koruma)
  - Kentsel: Toxoplazmoz, Salmonella, Tüberküloz, vb

SOKAK HAYVANI

- Hayvan hakları konusunda uluslararası düzeydeki en önemli metin, Hayvan Hakları Evrensel Beyannamesi'dir. Beyanname 15 Ekim 1978 tarihinde Paris'teki Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Merkezi'nde törenle ilan edilmiştir.
- Hayvan refahı
- 125 no'lu "Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi"ne 16 AB Üye Devleti taraf olmuş.

**HAYVAN HAKLARI, HAYVANLARIN
KORUNMASI VE REFAHI**

MART 2011
ANKARA

SOKAK HAYVANLARININ KORUNMASI KONUSUNDA BAZI ÜYE DEVLET UYGULAMALARI

KONTROL PROGRAMLARI

- Özellikle **Belçika, Danimarka, Almanya, Hollanda ve İsveç'te**, sokak hayvanlarının kontrolüne ilişkin oldukça etkili bir yasal zemin bulunmaktadır. Söz konusu mevzuatın uygulanmasından yerel otoriteler sorumlu tutulmuştur.
- Bu ülkelerde sokak hayvanlarına yönelik zorunlu kayıt sistemi uygulanmakta olup, köpeklerin kalıcı olarak tanımlanmasında mikroçip veya dövme (tattoo) yaygın olarak kullanılmaktadır.
- Ayrıca, **AB üyesi olmayan Norveç ve İsviçre de dahil olmak üzere**, bu ülkelerde hayvan popülasyonunu kontrol altına almak adına yerel düzeyde eğitim programları düzenlenmektedir.
- Sokak hayvanlarıyla mücadele noktasında, hayvanlar barınaklara yerleştirilmekte, Almanya dışındaki yukarıda bahse konu ülkelerde, barınaklara yerleştirilemeyen köpekler ötenazi işlemine tabi tutulabilmektedir. Diğer taraftan, Yunanistan, Çek Cumhuriyeti ve İtalya ötenazinin yasal olmadığı ülkeler arasında yer almaktadır.

- **İspanya, Portekiz ve AB'ye yeni üye olan devletlerde (AB-12) ise sokak hayvanları ciddi bir problem teşkil etmeyi sürdürmektedir.**
- Bu ülkelerde, diğer AB Üye Devletlerinde olduğu gibi, sokak hayvanlarının kontrolüne ilişkin kapsamlı yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak mevzuatın uygulanması noktasında önemli derecede aksaklıklar görülmektedir.
- Bu durumun bir yansıması olarak, söz konusu ülkelerde sokak hayvanlarının kayıt altına alınması ve tanımlanması zorunlu olmasına rağmen, ulusal düzeyde bu şartların tam olarak karşılanmadığına ve yetkili otoritelerin denetimlerini etkin olarak gerçekleştirmediklerine rastlanmaktadır.
- Kısırlaştırma programlarının uygulanması ise, yetkili otoritelerin maddi ve altyapısal yetersizleri dolayısıyla henüz yeterli bir seviyeye ulaşılmış değildir.

- **Birleşik Krallık'ta**, sokak hayvanlarıyla mücadeleye ilişkin 1878'de yürürlüğe konulan kanunla kayıt altına alma işlemi zorunlu tutulmuş, ancak uygulamada etkinliğin sağlanamaması nedeniyle bu zorunluluk 1988 yılında ortadan kaldırılmıştır.
- Son yıllarda benimsenen politikalar sayesinde sokak hayvanları sorunuyla mücadele kapsamında oldukça önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. 2005 yılında çıkarılan kanunla, sokak hayvanlarının toplanması, yerel otoritelerin sorumluluğuna verilmiştir. Toplanan hayvanlar 7 gün boyunca yerel otoriteler tarafından barınaklarda tutulmakta olup, bu süre sonunda sahiplendirilemeyen hayvanlar hayvan refahı kuruluşlarına gönderilmekte ya da bu hayvanlara **ötenazi uygulanmaktadır.** Sokak hayvanlarının sayısını kontrol altına almak için kısırlaştırma yöntemine başvurulmaktadır.

- Kırsal alanlarda sokak hayvanlarının sayılarında kontrolsüz bir şekilde artış görülen **Fransa**'da, tanımlama ve kayıt altına alma işlemlerinin gerçekleştirilmesi bir zorunluluk olmasına rağmen, uygulamada ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır.
- Kaybolan veya terk edilen sokak hayvanları sadece geçici bir süre için barınaklarda tutulmaktadır. Bu süre zarfında sahibi bulunamayan ya da yeniden sahiplendirilemeyen hayvanlara, veteriner hekimler gözetiminde **ötenazi uygulanabilmektedir**. Bu durum, hayvanların sağlıklı ve genç olup olmadığına bakılmaksızın itlaf edilmesi sonucunu doğurması nedeniyle hayvan severler tarafından sıkça eleştirilmektedir.
- **İtalya'nın** 1991 yılına kadar sokak hayvanları sorununu çözmek için kullandığı yöntem, hayvanların yakalanması ve akabinde öldürülmesi olmuştur. 1991 yılında yürürlüğe konulan yasa ile beraber bu politikaya son verilmiş olup, hayvanların bakımı ve popülasyon kontrolü devletin yükümlülükleri arasında yer almıştır. Sokak hayvanlarının sayısını kontrol altına almak için **cerrahi kısırlaştırma yaygın olarak kullanılmaktadır**. Ancak, barınakların fiziki şartları ve denetimlerinin yetersizliği, özellikle ülkenin güney bölümünde önemli bir sorun olmaya devam etmektedir.

- **Polonya'nın** hayvanların korunmasına ilişkin mevzuatında, insancıl olmayan ve meşru gerekçelere dayandırılmayan her türlü öldürme yasaklanmaktadır. Bu kapsamda, hayvanların yasal olarak öldürülebilmesi ise, ekonomik gereklilik, hijyen koşulları, bilimsel deneyler gibi nedenlerin ortaya çıkmasıyla sınırlı tutulmuştur. Hayvan barınaklarında ölümle sonuçlanan vakalara sık rastlanmamakla birlikte, barınakların sayısı hayvan popülasyonu için yetersiz kalmaktadır.
- **Portekiz'de** yürürlükte olan ulusal mevzuatta, 125 No'lu Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesinde de yer aldığı üzere hayvanların gereksiz acı çekmelerini engelleyen hükümler bulunmaktadır. Ancak, cezai müeyyidelere yönelik herhangi bir hükmün yer almaması mevzuatın uygulamadaki yaptırım gücünü zayıflatan bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

SOKAK HAYVANLARININ KORUNMASI KONUSUNDA BAZI ÜYE DEVLET UYGULAMALARI

CEZAI YAPTIRIMLAR

- **Birleşik Krallık;** Hayvan hakları ceza kanununda düzenlenmiş ve hayvan haklarına aykırı muameleler suç olarak addedilmiştir. Ceza Kanunu'nun ilgili 62 inci maddesi gereğince, yasal olmayan hayvan öldürmeleri “hayvan cinayetleri” başlığı altında düzenlenmiş olup, yasal olmayan yöntemlerle ve izinsiz olarak hayvanları öldürmek yaptırıma bağlanmıştır. Öldürülen hayvanların çaresizlik, hastalık ya da hamilelik gibi durumları söz konusu ise suçun derecesi artmaktadır. Kişinin kendini savunmak için gerçekleştirdiği eylemler ise yine yaptırıma bağlanmakla birlikte “gerekçeli öldürme” başlığı altında düzenlenmiştir.
- Ceza Kanunu'nun 63 üncü ve 64 üncü maddelerinde hayvanlarda daimi ve geçici hasarlara yol açacak davranışlar, kasıtlı olup olmaması ayrımı gözetilerek yaptırıma bağlanmıştır. 65 inci maddede hayvanların sağlıklı olmayan koşullarda tutulmasıyla ilgili olarak hem ticari amaçlarla tutulan hayvanlar için hem de ev hayvanları için genel düzenlemeler getirilmiş ve hayvanların sağlıksız koşullarda tutulması yasaklanmıştır.

- **Fransa;** Hayvan hakları ceza kanununda düzenlenmiş ve hayvan haklarına aykırı muameleler suç olarak addedilmiştir. Ceza Kanunu'nun R.653-1 numaralı maddesi hem sahipli hem sahipsiz hayvanların vücut bütünlüğüne zarar verecek ve hayatına kastedecek davranışları yasaklamakta, bu tip davranışlarda bulunanların 450 avro para cezasına çarptırılmasını öngörmektedir.
- Eğer hayvanların hayatına yönelik saldırı bilinçli bir şekilde yapılmış ise Kanunun R.655-1 numaralı maddesi gereğince 1 500 avro para cezası uygulanmakta, hayvanlara kasteden kişinin daha önce de böyle bir suçu var ise ceza 3.000 avroya çıkmaktadır.
- Hayvanlara yapılan işkenceler, hayvanların kötüye kullanılması ve zalimlik suçlarına Fransız Ceza Kanunu'nun 521-1 numaralı maddesine göre iki yıl hapis ve 30.000 avro para cezası uygulanabilmektedir.
- Ancak bu cezaların kapsamında boğa ve horoz dövüşleri bulunmamaktadır

- **İtalya;** 2004 yılında yürürlüğe konulan 281 sayılı Kanun ile hayvanlara karşı işlenen suçlara ağır yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. Hayvan sahiplerinin hayvanlarını terk etmesi durumunda bir yıla kadar hapis ve 10.000 avro para cezasına kadar yaptırım uygulanmaktadır. Hayvanları gereksiz yere öldürmenin ya da kötü muameleye tabi tutmanın ise 18 ay hapis ve 15.000 avro para cezası bulunmaktadır.
- **Macaristan;** Ceza kanunu 226/B maddesine göre; hayvan sağlığına aykırı haksız ve kötü muamelede bulunan veya hayvanlarda kalıcı hasarlara yol açan kişiler ile evcil bir hayvanı terk edenlere iki yıla kadar hapis cezası, toplum hizmeti veya para cezası uygulanmaktadır. Kanunun 226/A maddesinde ise hayvan dövüşleri yasaklanmıştır.
- **Litvanya;** Ceza Kanununun 230 uncu Bölümüne göre hayvanlara işkence, kötü muamele ve öldürme **3 yıla kadar hapis cezası,** toplum hizmeti, para cezası veya asgari ücrette kesinti ile cezalandırılmaktadır.

- **İsveç;** Ceza Kanunu 16 ncı Bölümün 13 üncü Kısmı uyarınca, dikkatsizlik ya da kasıtlı bir hayvana acı çektirecek kötü muamele, fazla çalıştırma suçları **iki yıla kadar hapis** ve para cezası ile cezalandırılmaktadır.
- **Almanya;** Almanya Ceza Kanununda hayvan haklarına ilişkin bir hüküm bulunmamakla birlikte Anayasa'nın 20 inci Maddesi “Devlet gelecek nesiller yararına doğal hayatı ve hayvanları korumak sorumluluğundadır” hükmüne amirdir. Bu maddeyle **Almanya hayvan haklarının korunmasına anayasal bir temel kazandırmıştır.**

TÜRKİYE'DE HAYVANLARIN KORUNMASI

MEVZUAT

- 125 No'lu Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesini 18 Kasım 1999 tarihinde imzalamış, 28 Kasım 2003 tarihinde ise onaylamıştır.
- 123 No'lu Deney ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Omurgalıların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'ni 5 Eylül 1986 tarihinde imzalamıştır.
- 87 No'lu Yetiştirme Amaçlarıyla Muhafaza Edilen Hayvanların Korunması Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi'ni 6 Haziran 2007 tarihinde imzalamıştır.
- 65 No'lu Hayvanların Uluslararası Taşıma Sırasında Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve 103 sayılı Ek Protokolüne sırasıyla 19 Aralık 1975 ve 19 Mayıs 1989 tarihlerinde onaylamıştır.

- 102 nolu Kesim Sırasında Hayvanların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 17 Eylül 2007 tarihinde imzalamıştır.
- Çevre ve Orman Bakanlığının girişimleri ile 2004 yılında kabul edilen 5199 sayılı “Hayvanları Koruma Kanunu” Avrupa Sözleşmesi göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Ayrıca 2006 yılında yine adı geçen Bakanlıkça “Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği” yayınlanarak 5199 sayılı Kanunda yer alan hükümlerin uygulanmasına ilişkin detaylar ele alınmıştır. Gerek Kanun gerek Yönetmelik her türlü hayvanın korunmasını hedeflerken, içeriğinde sokak hayvanlarının korunmasına dair çok sayıda hüküm bulunmaktadır.

HAYVANLARI KORUMA KANUNU

Kanun Numarası : 5199
Kabul Tarihi : 24/6/2004
Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 1/7/2004 Sayı :25509
Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 43

BİRİNCİ KISIM

Genel Hükümler

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Tanımlar ve İlkeler

Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı; hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamaktır.

Kapsam

Madde 2- Bu Kanun, amaç maddesi doğrultusunda yapılacak düzenlemeleri, alınacak önlemleri, sağlanacak eşgüdümü, denetim, sınırlama ve yükümlülükler ile tâbi olunacak cezai hükümleri kapsar.

Tanımlar

Madde 3- Bu Kanunda geçen terimlerden;

- a)Yaşama ortamı: Bir hayvanın veya hayvan topluluğunun doğal olarak yaşadığı yeri,
- b) Etoloji: Bir hayvan türünün doğuştan gelen, kendine özgü davranışlarını inceleyen bilim dalını,
- c) Ekosistem: Canlıların kendi aralarında ve cansız çevreleriyle ilişkilerini bir düzen içinde yürüttükleri biyolojik, fiziksel ve kimyasal sistemi,
- d) Tür: Birbirleriyle çiftleşebilen ve üreme yeteneğine sahip verimli döller verebilen popülasyonları,
- e) Evcil hayvan: İnsan tarafından kültüre alınmış ve eğitilmiş hayvanları,
- f) Sahipsiz hayvan: Barınacak yeri olmayan veya sahibinin ya da koruyucusunun ev ve arazisinin sınırları dışında bulunan ve herhangi bir sahip veya koruyucunun kontrolü ya da doğrudan denetimi altında bulunmayan evcil hayvanları,
- g) Güçten düşmüş hayvan: Bulaşıcı ve salgın hayvan hastalıkları haricinde yaşlanma, sakatlanma, yaralanma ve hastalanma gibi çeşitli nedenlerle fiziki olarak iş yapabilme yeteneğini kaybetmiş binek ve yük hayvanlarını,
- h)Yabani hayvan: Doğada serbest yaşayan evcilleştirilmemiş ve kültüre alınmamış omurgalı ve omurgasız hayvanları,
- ı) Ev ve süs hayvanı: İnsan tarafından özellikle evde, işyerlerinde ya da arazisinde özel zevk ve refakat amacıyla muhafaza edilen veya edilmesi tasarlanan bakımı ve sorumluluğu sahiplerince üstlenilen her türlü hayvanı,

5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 28 inci Maddesindeki idari para cezalarının 2018 yılında uygulanacak miktarları

Cezanın mahiyeti	İdari para cezası (-TL)
4 üncü maddenin (k) bendinin ikinci cümlesi hükmüne aykırı davrananlara, hayvan başına	625
5 inci maddenin birinci, ikinci, üçüncü ve altıncı fıkralarında öngörülen hayvanların sahiplenilmesi ve bakımı ile ilgili yasaklara ve yükümlülüklerle uymayan ve alınması gereken önlemleri almayanlara hayvan başına	120
5 inci maddenin yedinci fıkrasında öngörülen yükümlülük ve yasaklara uymayanlara hayvan başına	415
6 ncı maddenin birinci fıkrasına aykırı hareket edenlere hayvan başına	1.255
7 nci maddede yazılan cerrahi amaçlı müdahaleler ile ilgili hükümlere aykırı davrananlara hayvan başına	415
8 inci maddenin birinci fıkrasında yazılı, bir hayvan neslini yok edecek müdahalede bulunanlara hayvan başına	21.036
8 inci maddenin ikinci, üçüncü ve dördüncü fıkralarına uymayanlara hayvan başına	2.520
9 uncu maddede ve çıkarılacak yönetmeliklerinde belirtilen hususlara uymayanlara hayvan başına	625
Yetkisi olmadığı halde hayvan deneyi yapanlara hayvan başına	2.520
10 uncu maddede belirtilen hayvan ticareti izni almayanlara ve bu konudaki yasaklara ve yönetmelik hükümlerine aykırı davrananlara	2.098
11 inci maddenin birinci fıkrasındaki eğitim ile ilgili yasaklara aykırı davrananlara	3.150
11 inci maddenin ikinci fıkrasına aykırı davrananlara hayvan başına	3.150
12 nci maddenin birinci fıkrasına aykırı hareket edenlere hayvan başına	1.255
12 nci maddenin ikinci fıkrasına aykırı hareket edenlere hayvan başına	3.150
13 üncü madde hükümlerine aykırı davrananlara, öldürülen hayvan başına	1.255
13 üncü madde hükümlerine aykırı davranışların işletmelerce gösterilmesi halinde öldürülen hayvan başına	3.150
14 üncü maddenin (a), (b), (c), (d), (e), (g), (h), (ı), (j) ve (k) bentlerine aykırı davrananlara	625
14 üncü maddenin (f) ve (l) bentlerine aykırı davrananlara hayvan başına	6.306
RTÜK'ün takibi sonucunda 20 nci maddeye aykırı hareket ettiği tespit edilen ulusal radyo ve televizyon kurum ve kuruluşlarına maddenin ihlal edildiği her ay için	12.618
21 inci maddeye aykırı hareket edenlere hayvan başına	625
22 nci maddeye uymayanlara, hayvanat bahçelerinde kötü şartlarda barındırdıkları hayvan başına	1.468

UYGULAMADA EKSİKLİKLER

Hayvanlara şiddet uygulayanlara 674 bin lira ceza

16.02.2018 13:14 GÜNCEL

Geçtiğimiz yıl 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu kapsamında hayvanlara uygun davranmayan 69 kişiye toplam 674 bin 237 TL idari para cezası uygulandı

1. Tasarı, belediyelerin sorumluluğunu göz ardı etmektedir ve bu durum belediyeler için cezasızlığa yol açacaktır.
2. Tasarıda öngörülen hapis cezaları, açılması muhtemel davaların çoğunda ertelenecek, adli para cezasına çevrilecektir. Bu nedenle, cezaî müeyyideler caydırıcı değildir.
3. Tasarıda “sahipli/sahipsiz” hayvan ayrımı kaldırılmış gibi gözükse de “sahipsiz” hayvanlara yönelik çoğu haksız fiilin yaptırımı, idarî para cezası olarak belirlenmiştir. Suçların soruşturulması için “Orman ve Su İşleri Bakanlığı’ndan yazılı başvuru” şartı aranması keyfî uygulamalara yol açacaktır.
4. Hayvana tecavüz suçtur; faillere ertelemez hapis cezası öngörülmelidir.
5. Hayvanlara karşı işlenen suçlar, tasarıda net olarak tanımlanmamıştır.
6. Tasarıdaki idarî para cezaları yetersiz ve orantısızdır.

BASIN TOPLANTISINI DÜZENLEYENLER ve DEKLARASYON

ÇAĞRICILARI:

Dört Ayaklı Şehir

Hayvan Hakları İzleme Komitesi (HAKİM)

Hayvanlara Adalet Derneği (HAD)

Hayvanların Yaşam Hakları Konfederasyonu (HAYKONFED)

KUDUZ-TOKSOPLAZMOZ- EKİNOKOKKOZ-LEPTOSPIROZ HASTALIKLARI VE KORUNMA

KUDUZ

Başkent'te kuduz vakası

4 köy karantinaya alındı...

05 Nisan 2012 Perşembe, 19:23:00

İzmir'de kuduz vakası

18.08.2011

8 yaşındaki çocuk kuduzdan öldü

21.01.2010 15:54

Şanlıurfa'nın Kolluca Köyü'nde kuduz köpeğin saldırısına uğrayan Hüseyin Erçal (8), ısırıldıktan tam 40 gün sonra hastaneye kaldırıldı. Talihsiz çocuk yapılan tüm müdahalelere rağmen hayatını kaybederken, Hüseyin'in ölmeden önce hastanede korku dolu bakışları cep telefonuna yansdı.

- Her yıl yaklaşık olarak 55.000 insanın kuduz tanısı aldığı bilinmektedir.
- Ülkemiz halen kuduz enfeksiyonu yönünden endemik bir bölgedir.
- 1973 yılında kuduz mortalite hızı bir milyonda 1,05 iken bu oran 2000 yılına gelindiğinde 0,04'e gerilemiştir.
- Yıllık yaklaşık 180.000 şüpheli ısırık olgusu sağlık kuruluşlarına başvurmaktadır.
- DSÖ'ye göre her yıl dünyada yaklaşık dört milyon insana kuduz proflaksisi uygulanmakta ve bunların yaklaşık 55.000'i yaşamını yitirmektedir.

BULAŞ YOLLARI

- Kuduz virüsünün ısırtık yarasına, deride daha önce mevcut olan kesiğe veya bütünlüğü bozulmuş deriye ya da mukoz membranlara temasıyla geçer.
- Nadiren aerosoller yoluyla veya transplant dokusundan bulaşabilir. Kuduzun ev içi temas ile başkasına, hastane bakım personeline veya çevresel yüzeylerden bulaştığına dair herhangi bir veri yoktur.
- Gelişmekte olan ülkelerde kuduz bulaşının kaynağı %90 oranında köpekler iken gelişmiş ülkelerde ise vahşi hayvanlar en önemli kaynaktır.

RISK GRUPLARI

- Kuduz enfeksiyonu için, endemik bölgede yaşayanlar, doğa ile teması sık olan kişiler, avcılar, gezginler, mağaracılıkla uğraşanlar, hayvancılık ile uğraşanlar, çobanlar, kasaplar, mezbaha çalışanları, veteriner hekimler, veteriner sağlık teknisyenleri, köpek üretim merkezleri ve köpek pansiyonlarında çalışanlar, geçici hayvan bakımevi çalışanları, belediye hayvan toplama görevlileri, kamp yapanlar ve hastaların yakınları riskli gruplardır.

PROFILAKSI

- Hayvan kuduzunun kontrolü
- İnsanlarda Temas öncesi proflaksi
- İnsanlarda Temas sonrası proflaksi

İNSANLARDA TEMAS ÖNCESİ PROFLAKSİ

- Temas öncesi proflaksinin hedefi kişide 0,5 IU/mL antikor titresine ulaşmak veya *Rapid Flourescent Focus Inhibition Test* (RFFIT) ile 1/5 serum dilüsyonunda tam virüs nötralizasyonunu sağlamaktır. Bu amaçla deltoid adeleye, **im olarak üç doz** (0., 7., 21. veya 28. günlerde birer doz olmak üzere toplam üç doz) hücre kültüründen elde edilmiş kuduz aşısı uygulanmalıdır. Çocuk, erişkin ve hamileler aynı şema ve dozlarla aşılanır.
- Aynı amaçla *Food and Drug Administration* (FDA) tarafından onay almış **tek intradermal form 0.1 mL** dozunda yapılabilir. Başlanmış olan aşılamaya başka bir hücre kültür aşısı ile devam edilebilir.
- **Yüksek risk grubundakiler** her altı ayda bir, **daha düşük risk grubundakiler iki yılda bir** kuduz antikorları RFFIT yöntemi ile ölçülerek, nötralizasyon 1/5 dilüsyonunun altında ise bir doz rapel yapılır. Bu kişilerde kuduz şüpheli bir temas olduğunda, kuduz immünglobülini uygulanmasına gerek yoktur ve 0. ve 3. günlerde olmak üzere toplam iki doz aşı yapılır.

TOKSOPLAZMOZ

- *Toxoplasma gondii* tarafından oluşturulan protozoal bir enfeksiyondur. Multisistem bir hastalıktır. Toksoplazmoz, bağışıklık sistemi normal kişilerde genellikle asemptomatik veya hafif üst solunum yolu enfeksiyonu şeklinde görülebilmektedir. Yenidoğan ve immün yetmezlikliler gibi risk gruplarında ise, ağır ve yaşamı tehdit eden hastalık tablosuna neden olabilmektedir.
- Ayrıca gebelik esnasında anne ilk kez enfekte olursa, parazitin bebeğe plasenta yoluyla geçmesi ile konjenital enfeksiyonlara da yol açabilmektedir.
- Toksoplazma prevalansı; yaş, iklim, kültür seviyesi, beslenme alışkanlığı, bulaşma yolu, kırsal alanda veya kentte yaşamak gibi birçok faktöre bağlıdır.
- Türkiye’de seroprevalans %30,1 ile %60,4 arasında değişmektedir.

BULAŞ YOLLARI VE RİSK GRUPLARI

- Toksoplazmoz tüm dünyada yaygın görülen bir zoonozdur. Kediler enfeksiyonun yayılmasında temel bulaştırıcıdır. Tüm dünyadaki kedilerin yaklaşık %1'i ookist çıkarmaktadır.
- *T. gondii*'nin 10 tanesi bulaşmayı sağlamaya yetmektedir. İnsana, protozoonun doku kistlerini içeren çiğ veya az pişmiş etler veya enfekte kedi dışkısıyla atılan ookistlerin kontamine su ve gıdalarla alınmasıyla geçer.
- Fetusa bulaştan trofozoid formu sorumludur.
- Daha nadir olarak; kaza sonucu etkenin inokülasyonu (örn. laboratuvar çalışanları), kan transfüzyonu, organ transplantasyonu ile olabilmektedir.

RİSK GRUPLARI

- Enfeksiyonu oluşturan *T. gondii* etkeninin virulansı ve kişinin vücut direnci ile ilişkilidir.
- En önemli risk grupları;
  - malign hastalığı olanlar (lenfoma ve lösemi),
  - solid organ transplantasyonu, kemik iliği nakli,
  - kollojen vasküler hastalıklar nedeniyle immunsupresif tedavi alanlar,
  - AIDS hastaları,
  - gebelerdir.

İZLEM

- Transplantasyon hastalarının taranması, immünsüpresif hastaların serolojik olarak bağışıklık durumlarının tespit edilerek takip edilmesi (akut veya reaktivasyon açısından).
- Gebelerin taranarak serolojik durumlarının belirlenip, akut enfeksiyonun takip ve tedavisi yapılmalıdır. Konjenital toksoplazmozda uygun takip ve tedavileri yapılmalıdır.
- Seropozitif kişilerden kan ve kan ürünü transfüzyonu yapılmamalıdır.

Bu hastalık bildirimi zorunlu C grubu hastalıklar arasında yer almaktadır.

Vaka sınıflaması

Olası Vaka: Yoktur

Kesin Vaka: Klinik tanımlama ile uyumlu bir olguda, tanı için geçerli laboratuvar tekniklerinden en az biri ile elde edilen pozitif sonuç.

KORUNMA VE KONTROL

- Enfeksiyonun en önemli kaynakları doku kistleri ve olgunlaşmış ookistlerdir. Doku kistlerinden korunmak için etler iyi pişirilmelidir (66°C üzerinde). Tütsülenmiş, salamura yapılmış veya -20 °C altında dondurulmuş etler enfeksiyöz değildir.
- Pastörize edilmemiş süt ve çiğ yumurta tüketilmemelidir. Yemek hazırlamada, çiğ etle temas sırasında ellerin ağız ve göz gibi müköz membranlara dokunulmasından kaçınılmalı; çalışma sonunda eller ve mutfak malzemeleri çok iyi yıkanmalıdır.
- Kedi dışkısı ile kirlenmiş alanlarda dikkatli olmak, evcil kedilerin dışkı kaplarının temizliği sırasında tercihen tek kullanımlık eldiven giymek, dışkı kaplarını kaynar suda 5 dakika tutmak ve kapların her gün temizlenmesi (ookistlerin sporulasyonunu önlemesi nedeni ile) korunma açısından önerilmektedir.
- Konjenital toksoplazmozdan korunmada yukarıdaki önlemlere ek olarak; seronegatif gebeler periyodik olarak kontrol edilmeli, gebeliği sırasında serokonversiyon oluşan kadınlarda birinci trimestrde terapötik abortus önerilebilir. İkinci ve üçüncü trimestrde ise medikal tedavi uygulanmalıdır.

EKINOKOKKOZ

- Kist hidatik hastalığı (ekinokokkoz), erişkini köpek barsağında yaşayan *Echinococcus granulosus* adlı parazitin enfekte köpek dışkısıyla atılan yumurtalarının kirli eller, su ve yiyeceklerle alınması sonucu karaciğerde, bazen akciğerlerde daha nadiren diğer organlarda içi sıvı dolu kistlerin oluşumuyla seyreden zoonotik bir hastalıktır.
- Ekinokokkoz bildirimi zorunlu C grubu hastalıklar arasında yer almaktadır.

- Kist hidatik hastalığı hipokrat zamanından beri bilinmektedir. Kist hidatik hastalığı akdeniz ülkeleri (İspanya, Yunanistan, Türkiye, Suriye) Avustralya, Arjantin, Meksika ve Rusya gibi hayvancılıkla uğraşan ülkelerde endemik olmak üzere tüm dünyada görülebilmektedir.
- Hastalığın insidansı 100.000'de 5–10 arasındadır. Dünyada hemen her iklimde görülen hastalık, ülkemizde de etkin önlemlerin alınamayışı nedeniyle endemiktir. Ülkemizde hayvancılığın yoğun olduğu İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgesinde daha fazla görülmektedir.
- Bulaşta kesin konak olan köpekgillerin dışkısıyla ortama saçılan yumurtaları merada ot yiyen koyun, sığır gibi ara konaklar ile yumurtalarla enfekte su, gıda tüketen ya da kontamine materyalle temas ettikten sonra kirli eller aracılığı ile diğer bir ara konak olan insan enfekte olur.
- Avcılar, çiftçiler, çobanlar, köpek sahipleri, mezbahada çalışanlar ve veteriner hekimler risk grubunu oluştururlar.

KORUNMA VE KONTROL

- Çiğ ve iyi pişmemiş et tüketilmemelidir.
- Kontrolsüz kesilen etler tüketilmemelidir.
- Kist hidatikten korunmak için evcil hayvanlarınızı veteriner hekim kontrolü altında bulundurunuz.
- Köpeklerin dışkılamaları yaptırılırken sebze bahçeleri, çocuk bahçeleri ve parklara yakın yerlerden uzak olmalı.
- Risk grubu meslekler korunma ve kontrol yönünden bilgilendirilmeli.
- Mezbahalar yerleşim yerlerinden uzakta yapılarak hayvanların girişi engellenmelidir.

PIRİNÇ TARLASI HASTALIĞI

- Leptospiroz; Weil hastalığı, domuz çobanı hastalığı, pirinç tarlası hastalığı, bataklık ateşi olarak da bilinen, leptospira cinsi bakterilerin oluşturduğu bir hastalıktır.
- Vahşi ve evcil hayvanlarda görülmektedir. Hasta hayvanların idrarları ile doğrudan veya dolaylı temas sonucu rastlantısal olarak insanlara bulaşabilmektedir.
- Zoonotik ajan olarak *L. interrogans* türleri önemlidir.
- Leptospiroz, çok yağış alan tropikal ve subtropikal ülkelerde daha çok olmakla birlikte tüm dünyada yaygın olarak görülen bir zoonozdur.

- Epidemik salgınlar, sel baskını gibi çevresel değişiklikler sonrasında kemiricilerin şehirlere doğru yönelmesi sonucu çıkar.
  - Brezilya'da Recife şehrinde 1966 yılında 181,
  - 1970 yılında 102 olgu
- Ülkemizde leptospiroz ilk defa 1915 yılında Nüzhet ve Reşat Rıza Bey tarafından bildirilmiştir.
  - Çukurova bölgesinde hayvancılıkla uğraşanlarda %4,4,
  - Samsun yöresinde, çiftçi, veteriner, çeltik işçisi gibi riskli meslek grubunda %4,3 seropozitiflik

Leptospiraların en önemli rezervuarı fareler olup diğer evcil ve vahşi hayvanlarda (kedi, köpek, keçi, sığır, domuz, kuş, sürüngenler, çiftlik hayvanları, koyun, geyik, tavşanlar) da görülmektedir.

Enfeksiyon, insanlara direk veya indirekt yolla bulaşmaktadır. Direkt bulaşmada; enfekte hayvanların idrar ve dokularıyla doğrudan temas; indirekt bulaşmada ise enfekte nemli toprak veya suya maruziyet söz konusudur.

RISK GRUPLARI

- Hayvancılıkla uğraşanlar (hayvanlar, hayvan ürünleri, kontamine su ve toprak ile temas olasılığı olanlar),
- Çiftçiler,
- Laboratuvar çalışanları,
- Veteriner hekimler, veteriner sağlık teknisyenleri
- Avcılar, balıkçılar,
- Hayvan bakıcıları,
- Lağım işçileri,
- Mezbaha ve balık endüstrisinde çalışanlar,
- Askerler,
- Gölde, derede yüzen, rafting, rüzgar sörfü, kano gibi sportif eğlence amaçlı faaliyetler yapanlar,
- Tropikal bölgelere, az gelişmiş ülkelere seyahat edenler,
- Ev hayvanı besleyenler

Leptospiroz, bildirimi zorunlu C grubu hastalıklar arasında yer almaktadır

KORUNMA VE KONTROL

- Çiftlikte çalışanlara, kanalizasyon ve mezbaha işçilerine çizme, eldiven gibi uygun koruyucu giysiler giydirilmesi
- Kontamine sulara girilmemesi, yüzülmemesi
- Yağışlardan sonra olası tehlikelere karşı eğitim verilmesi
- Kişisel hijyen kurallarına uyulması
- Özellikle endemik bölgede yaşayanlarda su ve besin hijyenine uyulması
- Evcil hayvanların aşılanması, hayvan atıkları ile temas sırasında gerekli koruyucu önlemlerin alınması
- İdrar, kontamine toprak ve suya maruziyet sonrasında yıkanılması
- Yağışlardan sonra olası tehlikelere karşı eğitim verilmesi
- Özellikle endemik bölgede yaşayanlarda su ve besin hijyenine uyulması
- Temiz içme suyunun sağlanması
- Laboratuarlarda standart güvenlik önlemlerinin alınması ve uyulmasının sağlanması

DÜNYADA EVCİL HAYVAN BESLEMESİ VE TOKSOPLAZMOZ

- Dünyanın üçte birini etkileyen en önemli enfeksiyon etkenlerinden birisi olan *T.gondii*'nin kedi ve köpek popülasyonundaki varlığı, çevreye yayılmasında ve enfeksiyon zincirinde önemli bir role sahiptir.
- ABD'de son 20 yılda kedi popülasyonu 50 milyondan 90 milyona ulaşmıştır. Bu artışta, hayvanları koruma programları ile sokağa bırakılan kedilerin beslenmeleri için kurulan istasyonların rolü büyüktür. Ancak bu istasyonlar olumlu etkilerinin yanı sıra bazı dezavantajları da beraberinde getirmiştir. Sokakta artan kedi popülasyonu, çok sayıda kedinin çok miktarda dışkıyı gelişigüzel çevreye bırakmasına ve dışkıda saçılan ookist salınımının da artmasına yol açmıştır.

Dünyada kedi ve köpek popülasyonunda Toksoplazma seroprevalansı

<i>Çalışma yeri</i>	<i>Çalışma popülasyonu</i>	<i>T.gondii seroprevalansı</i>	<i>Kaynak</i>
ABD, Rode Island	84 barınak kedisi	42	DeFeo ML, et al; 2002 (28)
	116 hastaneye kayıtlı kedi		
USA, Pennsylvania	210 ev kedisi	19,5	Dubey JP, et al; 2009 (29)
USA, Fort Collins, CO	Klinik olarak hasta	31,6	Vollaire MR, et al; 2005 (30)
	12,628 sahipli kedi		
Meksika, Durango City	105 ev kedisi	21	Alvarado-Esquivel C, et al; 2007 (31)
Belçika	346 sokak kedisi	70,2	Dorny P, et al; 2002 (32)
İspanya	Total	32,3	Miró G, et al; 2004 (33)
	Sokak kedisi	36,9	
	Çiftlik kedisi	33,3	
	Ev kedisi	25,5	
Portekiz, Lizbon	Sokak kedisi	24,2	Duarte A, et al; 2010 (34)
Macaristan	Kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan sokak kedileri (n=330)	47,6	Hornok S, et al; 2008 (35)
Polonya, Olsztyn	135 ev kedisi	65,9	Michalski MM, et al; 2010 (36)
UK, Manchester	200 ev faresi	59	Murphy RG, et al; 2008 (7)
Brezilya	Sao Paulo'da 430 sokak	26,7	Silva JC, et al; 2002 (37)
Sao Palo	kedisi, Guaulhas'da 40	10	
Guanulhas	sokak kedisi, Sao Paulo'da 32 ev kedisi	40,6	
Brezilya, Amazonlar	129 köpek	69,8	Valadas S, et al; 2010 (38)
West Indies, Grenada	71 ev kedisi	30,6	Dubey JP, et al; 2009 (39)
	101 sokak kedisi	27,7	

Trinidad Tobago	250 köpek	32,0	Ali CN, et al; 2003 (40)
	Sokak köpeği	60,5	
	Ev köpeği	25,5	
İran, Tahran	100 kedi	63	Haddadzadeh HR, et al; 2006 (41)
	Sokak kedisi	90	
	Ev kedisi	36	
İran, Kerman	Sokak ve ev kedileri	32,1	Akhtardanesh B, et al; 2010 (42)
İran, Şam	Sokak kedileri	40	Sharif M, et al; 2009 (43)
Türkiye, Ankara	Ev ve sokak kedileri	40,3	Özkan AT ve ark; 2008 (44)
Türkiye, Kocaeli	Ev köpekleri	62,5	Şimşek S ve ark; 2006 (45)
	Sokak köpekleri	71,7	
	(n=116)		
Türkiye, Ankara	116 köpek	62,06	Aslantaş O ve ark; 2005 (46)
İsrail	Ev ve sokak kedileri	16,8	Salant ve Spira; 2004 (47)
Mısır, Nil Deltası	Sokak kedileri	9	Khalafalla RE; 2011 (48)
Tayland, Bangkok	1,490 sokak kedisi	4,8	Jittapalapong S, et al; 2010 (49)
Tayland, Bangkok	230 sokak köpeği	10,9	Jittapalapong S, et al; 2009 (50)
Tayvan, Taipei	Sokak köpekleri	20,1	Tsai YJ, et al; 2008 (51)
Sri Lanka	86 kedi	30,2	Kulasena VA, et al; 2011 (52)
Kore, Seul	72 kedi	38,9	Lee SE, et al; 2010 (53)
Kore, Gyeongdo	Dişi sokak kedileri	29,2	Kim HY, et al; 2008 (54)
	Erkek sokak kedileri	24	
Çin	231 sokak köpeği	40,3	Yan C, et al; 2012 (55)
	Kentlerde	38,7	
	Kırsal bölgede	41	
Çin	150 sokak ve ev köpeği	33,3	Zhang H, et al; 2010 (56)
Çin, Lozhou	Ev kedileri	15,6	Wu SM, et al; 2011 (57)
	Sokak kedileri	45,2	

KORUNMA VE KONTROL

- DSÖ'ye göre insan-hayvan ve çevre sağlığını tehdit eden zoonotik hastalıklarla mücadelede yetersiz kalınmaktadır. Bu sorunun çözülmesi ise öncelikle insan, hayvan ve çevre sağlığının bütüncül bir anlayışla korunması, geliştirilmesi ve iyileştirilmesini hedefleyen “Tek Sağlık” yaklaşımını benimseyen tıp, veteriner ve gıda bilimleri arasındaki iletişimin iyileştirilmesine bağlıdır.
- Enfeksiyonun kontrolünde veteriner halk sağlığı bakışıyla veteriner hekimlere de önemli roller düşmektedir.⁶⁶ Bireyin birlikte yaşayacağı hayvanla etkileşime başlamadan önce kendi doktoruna sağlığı açısından danışması (herhangi bir hayvan tüyüne, deri döküntüsüne karşı alerjisi olabilir; hamile bir kadın olup kedi beslemek isteyebilir; çocuk sahibi olmak isteyen ve kedisi olan bir kadın olabilir, vb.), zoonoz hastalıklar ve korunma yöntemleri, kişisel hijyen, vb. konularda destek alması gereklidir.

- Hangi hayvanla nasıl yaşanabileceği, zorlukları, yararları, hayvan bakımı ve hijyeni, zoonoz hastalıklar, olabilecek sağlık risklerine karşı korunma, aşılama takvimine uyum, sũrekli ve dũzenli veteriner hekim ziyaretleri gibi konularda bilgisini almak için bir veteriner hekime danışılmalıdır. Özellikle bu konulara dikkat etmek, salmonella, leptospira ve T.gondii gibi mikroorganizmaların neden olabileceği hastalıkların nlenmesine yardımcı olacaktır.

SOKAK HAYVANLARININ KONTROLÜ

- İnsanlarda T.gondii insidansının azaltılması için halk sağlığı politikalarının geliştirilmesi gereklidir. İnsanlarda toksoplazmoz insidansının azaltılması ise özellikle sokak kedileri başta olmak üzere hayvan popülasyonunda mevcut olan toksoplazma prevalansının azaltılmasına bağlıdır.
- Çevresel toksoplazma yayılımının incelenmesinde sokakta yaşayan kedi ve köpeklerde yapılan seroprevalans çalışmaları belirleyici olmaktadır.
- Türkiye, sokak hayvanları popülasyonunun yüksek olduğu ülkelerden birisidir. Özellikle de T.gondii'nin son konağı olan sokak kedileri şehirlerde, çiftliklerde diğer hayvanların kontamine olmasında başlıca rol oynamaktadır.

- **Amerika ve bazı Avrupa ülkelerinde, özellikle sahipleri tarafından terk edilmiş, sokağa bırakılmış evcil kedi sayısı hızla artmaktadır.** Ev ortamında yaşamaya alışmış olan bu kediler, dış ortamda karşılaştıkları zorlu yaşam koşullarına da uyum sağlayamamaktadırlar. İnsanlardan ve ilk kez karşılaştıkları diğer sokak hayvanlarından sürekli zarar gördükleri için kaçmaya, korkmaya, gruplar halinde yaşamaya başlamaktadırlar. Buna bağlı olarak, sokağa bırakılan bu kediler, sokakta yaşamaya alışkın diğer kedilere göre daha agresif, riskli ve vahşi davranışlar gösterebilmektedirler. Bu ülkelerde ötenazi uygulamak yerine, veteriner halk sağlığı yaklaşımıyla yürütülen koruma ve kontrol programlarıyla bu kedilerin sağlıklı bir şekilde yaşamlarına devam etmeleri sağlanmaktadır.
- **Türkiye’de yeterli düzeyde denetimlerin yapılmaması sokak kedilerinin gruplar halinde yaşamlarına yol açmaktadır. Bu durum, öncelikle sokak kedilerinin, çöp konteynırlarına veya dışarıya gelişigüzel atılan çiğ etleri tüketmelerine neden olmaktadır. Tükettikleri çiğ ette mevcut doku kistlerini alarak enfekte olan kedilerde, zamanla ookistler dışkı ile çevreye saçılmaktadır. Sonuç olarak, enfeksiyon zinciri kırılmadan devam etmekte ve çevre sağlığı da olumsuz yönde etkilenmektedir.**

Hamileyseniz bebeğinizi korumanın en iyi yolu kendinizi korumaktır!

Kedi besleyen hamile kadınların dikkat etmesi gerekenler:

- Toprak, kum, çiğ et veya yıkanmamış sebze, meyveyle uğraştıktan sonra ellerinizi su ve sabunla yıkayın.
- Etinizi iyice pişirin (pembe ve sulu görünümü kalmamasına dikkat edin). Etin pişerken iç ısısı 160°F olmalıdır.
- Etiniz tam pişene kadar bir parça alıp, tadına bakmayın.
- Pişirmeden önce eti birkaç gün dondurucuda bekletmeniz enfeksiyon riskini önemli ölçüde azaltır.
- Her kullanımdan sonra kesme tahtanızı, bıçak, vb. etle işlem yaptığınız her türlü malzemeyi sıcak su ve sabunla yıkayın.
- Sebze ve meyveleri tüketmeden önce iyice yıkayıp, temizleyin.
- Bahçede toprak veya kumla uğraşırken eldiven giyin.
- Temiz su için, özellikle temiz su sıkıntısı olan bölgelerde içme suyunuza dikkat edin.
- Mümkünse kedi kumunu başka birinin değiştirmesini sağlayın. Siz değiştirmek zorunda kalırsanız, tek kullanımlık eldiven giyin ve ellerinizi su ve sabunla yıkayın.
- Kedi kumunu günlük değiştirin.
- Kedinizi kuru veya konserve mama ile besleyin.
- Kedinizi iğ veya pişmemiş etle kesinlikle beslemeyin.
- Kedinizi evde besliyorsanız dışarıya kesinlikle çıkarmayın.
- Sokak kedilerine özellikle yavru kedilere temastan mümkün olduğunca kaçının.
- Hamile olduğunuzda yeni bir kedi beslemeyin.

Yenidoğanların çoğu doğumdan önce Toksoplazma ile enfekte olur ve doğumda herhangi bir belirti görülmeyebilir. Ancak, ilerleyen dönemde birçoğunda belirtiler gelişebilir. Bu belirtiler, genellikle görme kayıpları, mental yetersizlik ve nöbetler şeklindedir.

- **Sokağa atılan kedi popölasyonunun yüksek olmasının insan ve çevre sağlığı için büyük bir risk oluşturduğu topluma ve sağlık profesyonellerine sürekli olarak hatırlatılmalıdır.**
- **Kedilerin dışkılarında ookist salınımını önlemek için kedi sahipleri eğitilmeli, kedi dışkılarının özel çöp kutularında toplanarak çevreden uzaklaştırılması sağlanmalı, bahçe-toprak ile uğraşanların el hijyeni iyileştirilmeli, sokakta yaşayan kedi popölasyonunun artmaması için özellikle sahipli kedilerin sokağa terk edilmeleri önlenmelidir.**
- **Birlikte yaşadıkları hayvanların bakımlarını yapamayacak durumda olan bireylere destek (tıbbi, sosyal, bakım, vb) olunmalıdır.**
- **Hayvan besleyenler veteriner hekimler tarafından bilgilendirilmeli, hayvanların dış ortamda iken çevreye gelişigüzel dışkı bırakmaları engellenmelidir.**

- Bu koruyucu uygulamalar, toksoplazmozun yayılımının önlenmesinde yapılacak önemli veteriner halk sağlığı hizmetleridir.
- Sokağa terk edilen hayvan sayısının etkili şekilde azaltılması için evde beslenmek istenen hayvanların süs eşyası değil, birer canlı oldukları, sağlıklı yaşam hakkına sahip oldukları unutulmamalı, sadece gösteriş veya tatmin amaçlı hayvan sahiplenilmesi engellenmelidir.
- Bu amaçla, yasal olarak cezai yaptırımların caydırıcı nitelik kazanması gereklidir. Bu noktada, evcil hayvan satışı yapanlar ve evde hayvan beslemek isteyenler kayıt altına alınmalı ve hayvanların durumu sürekli olarak izlenmelidir. Beslediği hayvanı sokağa bırakanların ya da bırakmak isteyenlerin bir daha herhangi bir hayvan beslemesine izin verilmemelidir.

- **İlgili halk sağlığı örgütleri, toksoplazmoz konusunda çalışmalar ve bilgilendirmeler yapmalıdır.** Bu çalışmalar, yaban hayatı ve sokak hayvanlarını koruma dernekleri ve diğer sivil toplum örgütlerince desteklenmelidir.
- Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü yapısında oluşturulan Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklar Birimi'nde, Zoonoz Hastalıklarla ve Vektörle Mücadele Bölümü'nün özellikle veteriner halk sağlığı örgütleri ve eğitim şubeleri ile birlikte **hayvan besleyen bireylere yönelik toplum tabanlı sağlık eğitimi** programları yürütmesi yararlı olabilir.
- DSÖ gibi uluslararası sağlık kuruluşlarının web sayfalarında özellikle **hamile kadınların toksoplazma enfeksiyonuna karşı korunmasında dikkat edilmesi gerekenleri içeren uyarıcı bilgiler** yer almaktadır. Benzer duyuru ve uyarıların Türkiye'de özellikle hastalık gelişme riskinin yüksek olduğu bölgelerde yer alan sağlık kuruluşlarında da yapılması yararlı olabilir.

EGZOTİK HAYVAN TİCARETİ İSTİLACI TÜRLER VE SAĞLIK ETKİLERİ

- Uluslararası Kuşları Koruma Vakfına göre günümüzde pek çok kuş türünün yok olmasının en önemli nedenlerinden birisi istilacı türlerdir.
- Güney Amerika, Uruguay kökenli keşiş papağanı ve Afrika, Hindistan, Güney Doğu Asya kökenli yeşil papağanın istila ettikleri, üredikleri alanlara doğal kuş türlerinin besinlerini ve yuvalarını gasp ederek zarar verdikleri, ağaçkakan, tırnaşık kuşu, baştankara, sıvacı gibi kuşların yaşamını tehdit ettikleri bildirilmiştir.
- Bu istilacı türler sadece diğer kuş türleri için değil aynı zamanda yaşadıkları bölgedeki tarım alanları, bitki örtüsü, ağaç türleri ve sebze-meyve bahçeleri için de bir tehdit oluşturmaktadır.

- Literatüre baktığımızda İstanbul'da 1980'li yılların ortalarından itibaren papağan besleme sıklığında ve farklı semtlerde zaman içinde papağanların kümeler halinde yaşamaya başladıkları bildirilmiştir.
- İstanbul Ü. Veteriner Fakültesi Polikliniklerine getirilen ve 1987'de ve 1990'da yapılan ve yayımlanan iki farklı çalışmaya göre papağanlarda sırasıyla *S. typhimurium* ve *C. albicans* türleri tespit edilmiştir (1, 2). 1987 yılındaki çalışmaya göre Atatürk Havalimanı Gümrüğünden Gülhane Parkına teslim edilen papağanlar arasında meydana gelen ölüm ve hastalıklara bağlı olarak yapılan incelemelerde gri papağanda *Salmonella typhi* izole edilmiştir (1). 1990'da polikliniklere getirilen bir başka papağan türünde *C.albicans* saptanmıştır (2).

1. Tantaş A, Ak S, Yılmaz H. Papağanlarda karşılaşılan bir S. Typhimurium olgusu. İstanbul Üniv. Vet. Fak. Derg. 1987; 13(1): 51-54.

2. Tantaş A, Ak S, Özgür Y. Papağanlarda Candidiasiste etiyolojik ve terapötik bulgular ve kriterler üzerine çalışmalar. İstanbul Üniv. Vet. Fak. Derg. 1990; 16(2):181-184.

- 80'li yılların sonlarına doğru edinilmiş bu yazılı ve yayımlanmış bilimsel bilgiler ışığında o dönemlerde bu sorunun artmaya başladığı düşünülebilir.
- Doğal ortamlarından egzotik hayvan ticareti, bireysel taşıma, göç, savaş, iklim değişiklikleri, gelişen ve hızla yayılan transport ve ulaşım teknolojileri gibi çeşitli faktörlerin de etkisiyle doğal ortamlarından koparılan veya doğal afetlere bağlı kaçmak zorunda kalan egzotik hayvanların sayısında özellikle büyük şehirlerde ve sahil kesimindeki şehirlerde günümüzde de artarak devam eden bir egzotik hayvan popülasyonu oluşmaya başlamıştır.
- İstanbul'da ağırlıklı olarak yerleşim gösterdikleri semtler **Gülhane parkı ve çevresi, Yıldız parkı, Eyüp, Moda, Florya, Salacak sahili, Haydarpaşa, Tarabya**'dır. İstanbul dışında İzmir, Ankara, Antalya gibi büyükşehirlerde de yayılım göstermektedir.

- Egzotik hayvan hastalıkları günümüzde de halen toplum sağlığı açısından bilinmeyen risklerle doludur. Bu nedenle, hayvan hareketlerinin kontrolü, özellikle egzotik hayvan ticaretinin belirli yasal düzenlemeler ve hayvan haklarını koruma kanunları çerçevesinde uluslararası düzeyde ele alınmış olmasına karşılık, **kaçak hayvan ticareti artarak devam etmektedir.**
- Bununla birlikte yaşadıkları doğal habitatlarını iklim, bitki örtüsü ve güvenlik kayıplarına ve çevresel değişimlere bağlı olarak terk etmek zorunda kalarak göçmen ve mülteci konuma gelip, farklı coğrafyalarda yaşamaya zorlanmış oldukları da göz ardı edilmemelidir ve detaylı olarak incelenmelidir.

- Doğal ortamlarından kopan bu hayvanlar, ait olmadıkları bir habitatta yaşamaya zorlandıkları için yeni geldikleri çevrenin doğal iklimi, bitki örtüsü ve hayvan türleriyle de bir mücadeleye girmektedir. Beraberinde taşıdıkları çeşitli enfeksiyon etkenleri, mikroorganizmalar ve vektörler de bitki, hayvan ve insan sağlığı için bir risk oluşturabilmektedir.
- Yerinden olan hayvanlarla birlikte taşınabilecek vektörlerin veya mikroorganizmaların da sağlık açısından ne kadar riskli olabileceği anlaşılabılır.
- İstanbul'un yeşil papağanlarının kümелendikleri semtlere hoş bir görüntü sunmalarının yanı sıra karşılaştıkları zor yaşam koşullarına uyum sağlama süreçlerinde doğal habitatın ne ölçüde ve nasıl zarar gördüğü, hangi bitkilerin, ağaçların, kuş türlerinin zarar gördüğü araştırılması gereken sorunlardır.

- Özellikle büyükşehirlerde ve sahil şeritlerindeki bölgelerde ulaşım ve ticaret özellikleri de göz önüne alınarak hayvan hareketlerinin sağlıklı ve güvenli kontrolünün yapılması önemlidir.
- Bununla birlikte, egzotik hayvan besleme talebinin yüksek olmasının da bu kaçak hayvan hareketliliğini besleyeceği unutulmamalıdır.
- Türkiye’de hayvan besleme istek ve arzusunun hayvan eşliğinde yaşamak ve bu durumun bütün sorumluluklarının farkında olunarak birlikte yaşamaya karar verilen hayvanın hakları, doğal habitatu, yaşamsal temel ihtiyaçları doğrultusunda kayıt altına alınarak, mutlaka veteriner hekim kontrolünde insan-hayvan sağlığı ve refahı korunarak hayvan sahiplenilmesi; duyarlı bireyler ve riskli durumlar mevcutsa hayvan eşliğinde yaşamak isteyenlerin öncelikle kendi aile hekimlerine başvurarak sağlık açısından risk olup olmayacağına karar verilerek, hangi hayvanla hangi ortamda uygun yaşam koşulları sağlandığında bir araya gelinebileceğine özellikle pet, egzotik hayvanlar açısından yararlı olacağı düşüncesindeyiz.

KORUNMA VE KONTROL

- Sokak hayvanları mikrop saçan yaratıklar değildir. Ellerimiz kirli ise veya hasta isek sağlıklı bir sokak hayvanına dokunduğumuzda onu biz de hasta edebiliriz.
- Sokakta yaşayan her hayvanı özellikle mizacını bilemediğimiz, daha önce aynı yerde mekanlarda çevrede görmediğimiz, ilk kez karşılaştığımız bir köpeğe, kediye veya bir hayvana yaklaşıp dokunmak istemek onu rahatsız edip korkutabilir ve bu durumda saldırabilir.
- Unutmayalım ki pek çok sokak hayvanı sokakta doğmuyor. **Ne yazık ki Türkiye’de evde veya iç ortamlarda beslenmeye başlanıp sokağa atılan hayvan sayısı birçok ülkeye göre çok daha yüksek düzeylerdedir.** Bu hayvanlar, sokakta doğup, yaşayan ve sokak yaşamına alışkın olan hayvanlardan çok daha fazla korku, şiddet ve travmaya yaşadıkları için hastalık, ölüm tehlikesi ile daha çok karşılaşmakta ve daha saldırgan bir mizaca sahip olmaktadır. Ancak *bu durumun sorumlusu onlar değil, bizler olduğumuz gerçeğini lütfen unutmayalım.*
- Sokak hayvanları ve sokağa atılan hayvanlar pek çok hastalık ve sağlık sorunuyla mücadele etmek zorundadır.

- Çöp kutularının, toplama ünitelerinin yanına bırakılan yemek artıkları iyi niyetle bırakılsa da başta sinekler olmak üzere pek çok haşare, kemirgen için sağlıklı bir kaynak yaratmakta ve bu sağlıklı ortamla buluşan sokak hayvanları da hasta olabilmekte ve bu hastalıklar bizlere de bulaşabilmektedir.
- Sokak hayvanlarının korunma ve kontrolünde yasadışı hayvan ticaretinin önlenmesi ve bunun için de özellikle alımı-satımı kolay olan, gelişmekte olan sosyo-ekonomik düzeyi orta olan ülkelere yönelik bu ticaretin durdurulması için bireylerin hayvan satın alma davranışını belirleyen faktörlerin incelenmesi gereklidir. Böylelikle amacı sadece bir hayvan satın alıp onu beslemek olan ve bakamadığı durumda kolaylıkla sokağa atabilen insanlarla gerçekten hayvan sevgisi, hayvanla birlikte yaşamının sorumluluklarının bilincinde olan insanlar ayrılabilir.

Sonuç olarak

- Bir başka canlı ile birlikte yaşayabilecek onun refahını, bakımını, sağlık kontrolünü, fiziksel-ruhsal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecek olan kişilerin hayvan beslemesine, sahiplenmesine yasal olarak izin verilmelidir.
- Amacı sadece bir anlık mutlu olmak, hayvanı sevmek, hayvan besliyor olmak olan kişilere de yanlış bilgi, inanç ve tutumlarının yol açabileceği sorunlar onlarla paylaşılmalıdır. Yanlış davranışlarda bulunmaları önlenabilir ve önemli bir halk sağlığı sorunu olan bu durum gerçek boyutuyla azaltılarak başta hayvan hakları ve refahı korunarak toplum ve çevre sağlığı korunabilir.

IV. TÜRK VETERİNER HEKİMLİĞİ KURULTAYI

SONUÇ BİLDİRGESİ

30 Mart- 1 Nisan 2018, Antalya

1. Sağlıklı çevre, sağlıklı gıda ve sağlıklı toplumun teminatı veteriner hekimlerdir

İnsan, çevre ve hayvan sağlığının korunmasını hedefleyen disiplinler arası iş birliğini benimseyen, tek sağlık konsepti için ortak araştırma ve çözüm önerileri geliştirebilen bir eğitim yapılmalıdır. Bu eğitimde veteriner hekimlik ve tıp başta olmak üzere ilgili bilim dallarından destek alınmalıdır. Veteriner Fakültelerinde Yüksek Öğretim Kurumunun aldığı karar doğrultusunda Veteriner Halk Sağlığı Anabilim Dalları yaygınlaştırılmalıdır.

Veteriner halk sağlığında yetişmiş uzmanların etkin olarak görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için mutlaka icracı bakanlıklarda (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı vb.) Veteriner Halk Sağlığı teşkilatlanması tek sağlık konseptine uygun olarak tamamlanmalıdır.

3. Hayvan sağlığı ve refahında daha etkin m¼cadele sağlanmalıdır

Hayvan hastalıkları ve zararlıları ile etkin m¼cadelede t¼m paydaşların katılımı sağlanmalıdır. Bu m¼cadelede kaynağın artırılması gerekmektedir. Bu nedenle “Hayvan hastalıklarıyla m¼cadele fonu” oluşturulmalıdır.

Veteriner hizmetlerinin daha etkin y¼r¼t¼lebilmesi için sayıları 10.000’i aşmış klinik hizmeti veren serbest Veteriner Hekimler yetkilendirilerek m¼cadele ve kontrole dahil edilmelidir.

¼lkemizin coğrafi konumu nedeniyle yaygın olarak g¼r¼len salgın hayvan hastalıkları, son yıllarda artış g¼steren yaban hayatı ve vekt¼r kaynaklı hastalıkların kontrol altına alınması ve/veya eradikasyonu için epidemiyolojik çalışmalara etkinlik ve s¼reklilik kazandırılmalıdır.

4. Veteriner Hekimlikte Uzmanlık Eğitimi bir an ¼nce başlatılmalıdır

Sağlık sınıfı meslekler içinde uzmanlık eğitimi verilmeyen tek meslek olarak veteriner hekimlik mesleği kalmıştır. Veteriner hekimliği hizmetlerinin kalitesi açısından yaşamsal ¼neme sahip olan Uzmanlık Eğitimi yasal zemine oturtularak, en kısa zamanda yeniden başlatılmalıdır.

6. Çevre sorunlarına Veteriner Halk Sağlığı açısından da yaklaşılmalıdır

Sahipsiz hayvan popülasyonu ve hayvan hakları ihlalleri, kanuna rağmen devam etmektedir. Kanunun etkin uygulanabilmesi için Veteriner Hekim kadroları artırılmalıdır. Yerel yönetimlerde keyfi uygulamalar ile değil, yasanın verdiği görevlerini etkin kadrolar ve imkanlar ile yerine getirmelidir.

Yaban hayatında uzman veteriner hekimliğin desteklenmesi ve korunan tür ve alanlara sahip çıkılması öncelikli olmalıdır.

YASAL DÜENLEME VAR ANCAK UYGULAMADA EKSİKLİK VE DENETİMSİZLİK...

- Yerel yönetimlerin hayvan barınakları güçlendirilmelidir.
- Yerel yönetimlerin aktivitelerinde, gençlik merkezlerinde, mahalle meclislerinde, sosyal yaşam evlerinde, halk eğitim merkezlerinde «insan hayvan etkileşimi», «hayvan besleme ve bakımı», «veteriner halk sağlığı hizmetleri», «kişisel hijyen, hayvan hijyeni», «hayvan sağlığının korunması ve geliştirilmesi» konularında eğitimler verilmelidir.
- Farklı yaş grupları ile odak gruplar oluşturularak sokak hayvanlarının korunması, bakımı ve hakları konulu bilgilendirme ve eğitim çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmalara üniversitelerin ilgili bölümlerinden akademik destek alınabilir.
- Hayvan sevgisi sadece bir hayvanı satın alıp, evde hayvan beslemek veya hayvana dokunabilmekle ilgili değildir. Hayvana dokunmaktan korkan, evinde veya çalıştığı yerde hayvan besleyemeyenler de hayvan haklarının ve hayvan sağlığının korunması ve geliştirilmesinde görevlere sahiptirler. Kapımızın önüne bir kap su ve bir kap yemek koyarak da sokak hayvanlarına yardımcı olabiliriz. Şiddet görmüş, yaralanmış, aç veya bakımsız, sahipsiz başıboş bir yavru gördüğümüzde ona dokunamasak da bir telefonla ilgili birimlere haber vererek onun yaşamını kurtarabiliriz ve yardımcı olabiliriz.

GELİŞTİRMEMİZ VE UYGULAMAMIZ GEREKENLER

**CEZAİ YAPTIRIMLARI İÇEREN ETKİLİ MEVZUATIN
OLUŞTURULMASI VE UYGULAMALARIN DENETLENMESİ**

**HAYVAN SATIN ALMA TALEBİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN
BELİRLENMESİ**

KİŞİSEL HİJYEN-SAĞLIK EĞİTİMİ

**HAYVANA SEVGİ VE SAYGI SADECE HAYVANA DOKUNABİLMEK VE
ONU SATIN ALIP BESLEMEKLE İLGİLİ DEĞİLDİR.
HERKES HAYVAN REFAHINI KORUMAK VE SAĞLAMAKLA
ÖDEVLİDİR.**

Teşekkür

Sayın Murat Ar'a, Alpaslan Türkkan ve Türel Özkul hocalarıma, emeği geçen herkese ve özellikle transfer, sunum vb desteklerde titiz çalışan arkadaşlarıma, siz değerli katılımcılara teşekkür ederim...

